

MALS, Summer 2018: Advanced Biblical and Patristic Greek: A brief foreword

This summer school we'll be looking at a selection of excerpts from Greek patristic authors from the 2nd to the 7th century. I've tried to include a range of interesting texts, and enough text that we can get a taste of each. The weight is probably towards the theological, though Eusebius makes a nice historiographical change.

We'll try and read from a different century/author each day and see how we go.

As with all intensives, anything you can prepare in advance will contribute not only to your own understanding and outcomes, but to the group's fruitfulness. On the other hand, time is a precious commodity, so if you are unable to prepare beforehand, please don't feel intimidated or concerned.

I look forward to reading and discussing this unique text with you at MALS Summer 2018.

Seumas Macdonald

Monday, the 2nd century

Justin Martyr, Dialogue with Trypho

Τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου Φιλοσόφου καὶ Μάρτυρος πρὸς Τρύφωνα

Ἰουδαῖον Διάλογος.

1.

(1) Περιπατοῦντί μοι ἔωθεν ἐν τοῖς τοῦ ξυστοῦ περιπάτοις συναντήσας τις μετὰ καὶ ἄλλων· Φιλόσοφε, χ αἶρε, ἔφη. καὶ ἅμα εἰπὼν τοῦτο ἐπιστραφεὶς συμπεριεπάτει μοι· συνεπέστρεφον δ' αὐτῷ καὶ οἱ φίλοι αὐτ οῦ. κἀγὼ ἔμπαλιν προσαγορεύσας αὐτόν· Τί μάλιστα; ἔφην.

(2) Ὁ δὲ Ἐδιδάχθην ἐν Ἄργει, φησίν, ὑπὸ Κορίνθου τοῦ Σωκρατικοῦ ὅτι οὐ δεῖ καταφρονεῖν οὐδὲ ἀμελε ἶν τῶν περικειμένων τόδε τὸ σχῆμα, ἀλλ' ἐκ παντὸς φιλοφρονεῖσθαι προσομιλεῖν τε αὐτοῖς, εἴ τι ὄφελος ἐκ τῆς συνουσίας γένοιτο ἢ αὐτῷ ἐκείνῳ ἢ ἐμοί. ἀμφοτέροις δὲ ἀγαθὸν ἐστὶ, κὰν θάτερος(5) ἢ ὠφελημένος. τούτου οὖν χάριν, ὅταν ἴδω τινὰ ἐν τοιούτῳ σχήματι, ἀσμένως αὐτῷ προσέρχομαι, σέ τε κατὰ τὰ αὐτὰ ἡδέως νῦν προσεῖπον, οὗτοί τε συνεφέπονταί μοι, προσδοκῶντες καὶ αὐτοὶ

ἀκούσεσθαί τι χρηστὸν ἐκ σοῦ.

(3) Τίς δὲ σύ ἐσσι, φέριστε βροτῶν; οὕτως προσπαίζων αὐτῷ ἔλεγον.

Ὁ δὲ καὶ τοῦνομά μοι καὶ τὸ γένος ἐξεῖπεν ἀπλῶς. Τρύφων, φησί, καλοῦμαι· εἰμὶ δὲ Ἑβραῖος ἐκ περιτομῆς, φυγὼν τὸν νῦν γενόμενον πόλεμον, ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Κορίνθῳ τὰ πολλὰ διάγων.

Καὶ τί ἂν, ἔφην ἐγώ, τοσοῦτον ἐκ φιλοσοφίας σύ τ' ἂν ὠφεληθείης, ὅσον παρὰ τοῦ σοῦ νομοθέτου καὶ τῶν προφητῶν;

Τί γάρ; οὐχ οἱ φιλόσοφοι περὶ θεοῦ τὸν ἅπαντα ποιοῦνται λόγον, ἐκεῖνος ἔλεγε, καὶ περὶ μοναρχίας αὐτοῖς καὶ προνοίας αἱ ζητήσεις γίνονται ἐκάστοτε; ἢ οὐ τοῦτο ἔργον ἐστὶ φιλοσοφίας, ἐξετάζειν περὶ τοῦ θείου;

(4) Ναί, ἔφην, οὕτω καὶ ἡμεῖς δεδοξάκαμεν. ἀλλ' οἱ πλείστοι οὐδὲ τούτου πεφροντίκασιν, εἴτε εἰς εἴτε καὶ πλείους εἰσὶ θεοί, καὶ εἴτε προνοοῦσιν ἡμῶν ἐκάστου εἴτε καὶ οὔ, ὡς μηδὲν πρὸς εὐδαιμονίαν τῆς γνώσεως ταύτης συντελούσης· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐπιχειροῦσι πείθειν ὡς τοῦ μὲν σύμπαντος καὶ αὐτῶν τῶν γενῶν καὶ εἰδῶν ἐπιμελεῖται θεός, ἐμοῦ δὲ καὶ σοῦ οὐκ ἔτι καὶ τοῦ καθ' ἕκαστα, ἐπεὶ οὐδ' ἂν ηὐχόμεθα

αὐτῷ δι' ὅλης νυκτὸς καὶ ἡμέρας. **(5)** τοῦτο δὲ ὅπη αὐτοῖς τελευτᾷ, οὐ χαλεπὸν συννοῆσαι· ἄδεια γὰρ καὶ ἐλευθερία λέγειν καὶ ἔπειθαι τοῖς δοξάζουσι ταῦτα, ποιεῖν τε ὅ τι βούλονται καὶ λέγειν, μήτε κόλασιν φοβουμένοις μήτε ἀγαθὸν ἐλπίζουσι τι ἐκ θεοῦ. πῶς γάρ; οἷ γε αἰεὶ ταῦτα ἔσονται λέγουσι, καὶ ἔτι ἐμὲ καὶ σὲ ἔμπαλιν βιώσεσθαι ὁμοίως, μήτε κρείσσονας μήτε χείρους γεγονότας. ἄλλοι δὲ τινες, ὑποσησάμενοι ἀθάνατον καὶ ἀσώματον τὴν ψυχὴν, οὔτε κακὸν τι δράσαντες ἡγοῦνται δώσειν δίκην (ἀπαθὲς γὰρ τὸ ἀσώματον), οὔτε, ἀθανάτου αὐτῆς ὑπαρχούσης, δέονται τι τοῦ θεοῦ ἔτι.

(6) Καὶ ὅς ἀστεῖον ὑπομειδιάσας· Σὺ δὲ πῶς, ἔφη, περὶ τούτων φρονεῖς καὶ τίνα γνώμην περὶ θεοῦ ἔχεις καὶ τίς ἡ σὴ φιλοσοφία, εἰπέ ἡμῖν.

2.

(1) Ἐγὼ σοι, ἔφην, ἐρῶ ὅ γέ μοι καταφαίνεται. ἔστι γὰρ τῷ ὄντι φιλοσοφία μέγιστον κτῆμα καὶ τιμιώτατον θεῶ, ᾧ τε προσάγει καὶ συνίστησιν ἡμᾶς μόνη, καὶ ὅσοι ὡς ἀληθῶς οὗτοί εἰσιν οἱ φιλοσοφία τὸν νοῦν προσεσηκότες. τί ποτε δὲ ἔστι φιλοσοφία καὶ οὗ χάριν κατεπέμφθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς πολλοὺς λέληθεν; οὐ γὰρ ἂν Πλατωνικοὶ ἦσαν οὐδὲ Στωϊκοὶ οὐδὲ Περιπατητικοὶ οὐδὲ Θεωρητικοὶ οὐδὲ Πυθαγορικοί· οὐδὲ οὐσίας ταύτης ἐπιστήμης. **(2)** οὗ δὲ χάριν πολὺκρανός ἐγενήθη, θέλω εἰπεῖν. συνέβη τοῖς πρώτοις ἀψαμένοις αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο ἐνδόξοις γενομένοις ἀκολουθεῖν τοὺς ἔπειτα μηδὲν ἐξετάσαντας ἀληθείας περὶ, καταπλαγέντας δὲ μόνον τὴν καρτερίαν αὐτῶν καὶ τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὸ ξένον τῶν λόγων ταῦτα ἀληθῆ νομίσαι ἢ παρὰ τοῦ διδασκάλου ἕκαστος ἔμαθεν, εἶτα καὶ αὐτούς, τοῖς ἔπειτα παραδόντας τοιαῦτα ἄττα καὶ ἄλλα τούτοις προσεοικότα, τοῦτο κληθῆναι τοῦνομα, ὅπερ ἐκαλεῖτο ὁ πατήρ τοῦ λόγου. **(3)** ἐγὼ τε κατ' ἀρχὰς οὕτω ποθῶν καὶ αὐτὸς συμβαλεῖν τούτων ἐνί, ἐπέδωκα ἑμαυτὸν Στωϊκῶ τινι· καὶ διατρίψας ἱκανὸν μετ' αὐτοῦ χρόνον, ἐπεὶ οὐδὲν πλέον ἐγίνετό μοι περὶ θεοῦ (οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἠπίστατο, οὐδὲ ἀναγκαίαν ἔλεγε ταύτην εἶναι τὴν μάθησιν), τούτου μὲν ἀπηλλάγην, ἐπ' ἄλλον δὲ ἦκα, Περιπατητικὸν καλούμενον, δριμύν, ὡς ᾤετο. καί μου ἀνασχόμενος οὗτος τὰς πρώτας ἡμέρας ἠξίου με ἔπειτα μισθὸν ὀρίσαι, ὡς μὴ ἀνωφελὴς ἢ συνουσία γίνοιτο ἡμῖν. καὶ αὐτὸν ἐγὼ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν κατέλιπον, μηδὲ φιλόσοφον οἰηθεὶς ὅλως. **(4)** τῆς δὲ ψυχῆς ἔτι μου σπαργώσης ἀκοῦσαι τὸ ἴδιον καὶ τὸ ἐξαιρετὸν τῆς φιλοσοφίας, προσήλθον εὐδοκιμοῦντι μάλιστα Πυθαγορείῳ, ἀνδρὶ πολὺ ἐπὶ τῇ σοφίᾳ φρονούντι. κάπειτα ὡς διελέχθην αὐτῷ, βουλόμενος ἀκροατὴς αὐτοῦ καὶ συνουσιαστὴς γενέσθαι· Τί δαί; ὠμίλησας, ἔφη, μουσικῇ καὶ ἀστρονομίᾳ καὶ γεωμετρίᾳ; ἢ δοκεῖς κατόψεσθαι τι τῶν εἰς εὐδαιμονίαν συντελούντων, εἰ μὴ ταῦτα πρῶτον διδασχθείης, ἢ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν περισπάσει καὶ τοῖς νοητοῖς αὐτὴν παρασκευάσει χρησίμην, ὥστε αὐτὸ κατιδεῖν τὸ καλὸν καὶ αὐτὸ ὅ ἐστιν ἀγαθόν; **(5)** πολλὰ τε ἐπαινέσας ταῦτα τὰ μαθήματα καὶ ἀναγκαῖα εἰπὼν ἀπέπεμπε με, ἐπεὶ αὐτῷ ὠμολόγησα μὴ εἰδέναι. ἐδυσφόρουν οὖν, ὡς τὸ εἶκος, ἀποτυχῶν τῆς ἐλπίδος, καὶ μᾶλλον ἢ ἐπίστασθαι τι αὐτὸν ὡμόμην· πάλιν τε τὸν χρόνον σκοπῶν, ὃν ἔμελλον ἐκτρίβειν περὶ ἐκεῖνα τὰ μαθήματα, οὐκ ἠνειχόμενος εἰς μακρὰν ἀποτιθέμενος. **(6)** ἐν ἀμηχανίᾳ δὲ μου ὄντος ἔδοξε

μοι καὶ τοῖς Πλατωνικοῖς ἐντυχεῖν· πολὺ γὰρ καὶ τούτων ἦν κλέος· καὶ δὴ νεωστὶ ἐπιδημήσαντι τῇ ἡμετέρᾳ πόλει συνετῶ ἀνδρὶ καὶ προὔχοντι ἐν τοῖς Πλατωνικοῖς συνδιέτριβον ὡς τὰ μάλιστα, καὶ προέκοπτον καὶ πλεῖστον ὅσον ἐκάστης ἡμέρας ἐπεδίδουν· καὶ με ἤρει σφόδρα ἡ τῶν ἀσωμάτων νόησις, καὶ ἡ θεωρία τῶν ἰδεῶν ἀνεπτέρου μοι τὴν φρόνησιν, ὀλίγου τε ἐντὸς χρόνου ὤμην σοφὸς γεγονέναι, καὶ ὑπὸ βλακειᾶς ἤλπιζον αὐτίκα κατόψεσθαι τὸν θεόν· τοῦτο γὰρ τέλος τῆς Πλάτωνος φιλοσοφίας.

3.

(1) Καὶ μου οὕτως διακειμένου ἐπεὶ ἔδοξέ ποτε πολλῆς ἡρεμίας ἐμφορηθῆναι καὶ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἀλεεῖναι πάτον, ἐπορευόμην εἷς τι χωρίον οὐ μακρὰν θαλάσσης· πλησίον δέ μου γενομένου ἐκείνου τοῦ τόπου, ἔνθα ἔμελλον ἀφικόμενος πρὸς ἐμαυτῶ ἔσεσθαι, παλαιὸς τις πρεσβύτης, ιδέσθαι οὐκ εὐκαταφρόνητος, πρᾶον καὶ σεμνὸν ἦθος ἐμφαίνων, ὀλίγον ἀποδέων μου παρείπετο· ὡς δὲ ἐπεστράφην εἰς αὐτόν, ὑποστάς ἐνητένισα δριμύτερον αὐτῶ.

(2) Καὶ ὅς· Γνωρίζεις με; ἔφη.

Ἦρνησάμην ἐγώ.

Τί οὖν, μοι ἔφη, οὕτως με κατανοεῖς;

Θαυμάζω, ἔφην, ὅτι ἔτυχες ἐν τῶ αὐτῶ μοι γενέσθαι· οὐ

γὰρ προσεδόκησα ὄψεσθαι τινα ἀνδρῶν ἐνθάδε.

Ὅ δέ· Οἰκείων τινῶν, φησὶ μοι, πεφρόντικα· οὔτοι δέ μοι

εἰσιν ἀπόδημοι· ἔρχομαι οὖν καὶ αὐτὸς σκοπήσων τὰ περὶ αὐτούς, εἰ ἄρα φανήσονταιί ποθεν· σὺ δὲ τί ἐνθάδε; ἐμοὶ ἐκεῖνος.

Χαίρω, ἔφην, ταῖς τοιαύταις διατριβαῖς· ἀνεμπόδιστος γάρ μοι ὁ διάλογος πρὸς ἐμαυτὸν γίνεται, [μὴ ἐναντία δρώσαις ὡσανεὶ,] φιλολογίᾳ τε ἀνυτικώτατά ἐστι τὰ τοιάδε χωρία.

(3) Φιλολόγος οὖν τις εἶ σύ, ἔφη, φιλεργὸς δὲ οὐδαμῶς

οὐδὲ φιλαλήθης, οὐδὲ πειρᾶ πρακτικὸς εἶναι μᾶλλον ἢ σοφιστής;

Τί δ' ἄν, ἔφην ἐγώ, τούτου μεῖζον ἀγαθὸν ἄν τις ἐργάσαιτο, τοῦ δεῖξαι μὲν τὸν λόγον ἡγεμονεύοντα πάντων, συλλαβόντα δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶ ὀχούμενον καθορᾶν τὴν τῶν ἄλλων πλάνην καὶ τὰ ἐκείνων ἐπιτηδεύματα, ὡς οὐδὲν ὑγιὲς δρῶσιν οὐδὲ θεῶ φίλον; ἄνευ δὲ φιλοσοφίας καὶ ὀρθοῦ λόγου οὐκ ἄν

τω παρείη φρόνησις. διὸ χρὴ πάντα ἄνθρωπον φιλοσοφεῖν καὶ τοῦτο μέγιστον καὶ τιμιώτατον ἔργον ἡγεῖσθαι, τὰ δὲ λοιπὰ δευτέρα καὶ τρίτα, καὶ φιλοσοφίας μὲν ἀπηρητημένα μέτρια καὶ ἀποδοχῆς ἄξια, στερηθέντα δὲ ταύτης καὶ μὴ παρεπομένης τοῖς μεταχειριζομένοις αὐτὰ φορτικά καὶ βάνουσα.

(4) Ἦ οὖν φιλοσοφία εὐδαιμονίαν ποιεῖ; ἔφη ὑποτυχῶν ἐκεῖνος.

Καὶ μάλιστα, ἔφην ἐγώ, καὶ μόνη.

Τί γάρ ἐστι φιλοσοφία, φησί, καὶ τίς ἡ εὐδαιμονία αὐτῆς, εἰ μὴ τι κωλύει φράζειν, φράσον.

Φιλοσοφία μὲν, ἦν δ' ἐγώ, ἐπιστήμη ἐστὶ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἀληθοῦς ἐπίγνωσις, εὐδαιμονία δὲ ταύτης τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς σοφίας γέρας.

(5) Θεὸν δὲ σὺ τί καλεῖς; ἔφη.

Τὸ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως αἰεὶ ἔχον καὶ τοῦ εἶναι πᾶσι τοῖς ἄλλοις αἴτιον, τοῦτο δὴ ἐστὶν ὁ θεός. οὕτως ἐγὼ ἀπεκρινάμην αὐτῷ·

καὶ ἐτέρπετο ἐκεῖνος ἀκούων μου, οὕτως τέ με ἤρετο πάλιν.

Ἐπιστήμη οὐκ ἔστι κοινὸν ὄνομα διαφόρων πραγμάτων;

ἔν τε γὰρ ταῖς τέχναις ἀπάσαις ὁ ἐπιστάμενος τούτων τινὰ ἐπιστήμων καλεῖται, ἔν τε στρατηγικῇ καὶ κυβερνητικῇ καὶ ἰατρικῇ ὁμοίως. ἔν τε τοῖς θείοις καὶ ἀνθρωπέοις οὐχ οὕτως ἔχει. ἐπιστήμη τίς ἐστὶν ἡ παρέχουσα αὐτῶν τῶν ἀνθρωπίνων καὶ τῶν θείων γνῶσιν, ἔπειτα τῆς τούτων θειότητος καὶ δικαιοσύνης ἐπίγνωσιν;

Καὶ μάλα, ἔφην.

(6) Τί οὖν; ὁμοίως ἐστὶν ἄνθρωπον εἰδέναι καὶ θεόν, ὡς μουσικὴν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ ἀστρονομίαν ἢ τι τοιοῦτον;

Οὐδαμῶς, ἔφην.

Οὐκ ὀρθῶς ἄρα ἀπεκρίθης ἐμοί, ἔφη ἐκεῖνος· αἰ μὲν γὰρ ἐκ μαθήσεως προσγίνονται ἡμῖν ἢ διατριβῆς τινος, αἰ δὲ ἐκ τοῦ ιδέσθαι παρέχουσι τὴν ἐπιστήμην. εἴ γέ σοι λέγοι τις ὅτι ἐστὶν ἐν Ἰνδία ζῶον φυὴν οὐχ ὅμοιον τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖον ἢ τοῖον, πολυειδὲς καὶ ποικίλον, οὐκ ἂν πρότερον εἰδείης ἢ ἴδοις αὐτό, ἀλλ' οὐδὲ λόγον ἂν ἔχοις εἰπεῖν αὐτοῦ τίνα εἰ μὴ ἀκούσας τοῦ ἔωρακότος.

(7) Οὐ γάρ, φημί.

Πῶς οὖν ἄν, ἔφη, περὶ θεοῦ ὀρθῶς φρονοῖεν οἱ φιλόσοφοι ἢ λέγοιέν τι ἀληθές, ἐπιστήμην αὐτοῦ μὴ ἔχοντες, μηδὲ ἰδόντες ποτὲ ἢ ἀκούσαντες;

Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ὀφθαλμοῖς, ἦν δ' ἐγώ, αὐτοῖς, πάτερ, ὄρατὸν τὸ θεῖον ὡς τὰ ἄλλα ζῶα, ἀλλὰ μόνῳ νῶ καταληπτόν, ὡς φησι Πλάτων, καὶ ἐγὼ πείθομαι αὐτῷ.

Tuesday, the 3rd century

Hippolytus, Contra Noetum

Ὁμιλία Ἰ[π]πολύτου ἀρχιεπισκόπου Ῥώμης καὶ

μάρτυρος εἰς τὴν αἵρεσιν Νοητοῦ τινος.

1.

(1) Ἐτεροὶ τινες ἑτέραν διδασκαλίαν παρεισάγουσιν γενόμενοί τινος Νοητοῦ μαθηταί· ὃς τὸ μὲν γένος ἦν Συμυρναῖος, οὐ πολλοῦ χρόνου γενόμενος.

(2) οὗτος φυσιωθεὶς εἰς ἔπαρμα ἀνήχθη. οἰήσει πνεύματος ἀλλοτρίου ἐπαρθεὶς ἔφη τὸν Χριστὸν αὐτὸν εἶναι τὸν Πατέρα, καὶ αὐτὸν τὸν Πατέρα γεγεννησθαι καὶ πεπονθέναι καὶ ἀποτεθνηκέναι. ὁρᾶτε ὅσον ἔπαρμα καρδίας καὶ φυσίωμα πνεύματος ἀλλοτρίου ὑπεισηλθεν εἰς αὐτόν. (3) ἤδη μὲν οὖν ἐκ τῶν ἐτέρων πράξεων εἰς τοῦτο φέρεται ὁ ἔλεγχος αὐτῶν ὅτι μὴ καθαρῶ πνεύματι ἐφθέγγετο. ὁ γὰρ εἰς πνεῦμα ἅγιον βλασφημῶν ἔκβλητος γεγένηται κλήρου ἀγίου. (4) οὗτος ἔλεγεν ἑαυτὸν εἶναι Μωυσῆν καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀαρών. ταῦτα ἀκούσαντες οἱ μακάριοι πρεσβύτεροι προσκαλεσάμενοι ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας ἐξήταζον. ὁ δὲ ἠρνεῖτο λέγων τὰς ἀρχὰς μὴ φρονεῖν. (5) ὕστερον δὲ ἐμφωλεύσας ἐν τισιν καὶ συσκευάσας ἑαυτῶ συνπλανωμένους, καθαρῶς ὕστερον ἰστᾶν τὸ δόγμα ἐβούλετο. (6) ὃν πάλιν προσκαλεσάμενοι οἱ μακάριοι πρεσβύτεροι ἤλεγξαν. ὁ δὲ ἀντίστατο λέγων, Τί οὖν κακὸν ποιῶ δοξάζων τὸν Χριστόν; ... (7) πρὸς ὃν ἀνταποκρίνονται οἱ πρεσβύτεροι, Καὶ ἡμεῖς ἓνα Θεὸν οἶδαμεν ἀληθῶς· οἶδαμεν Χριστόν· οἶδαμεν τὸν Υἱὸν παθόντα καθὼς ἔπαθεν, ἀποθανόντα καθὼς ἀπέθανεν, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ὄντα ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ταῦτα λέγομεν ἃ ἐμάθομεν. τότε τοῦτον ἐλέγξαντες ἐξέωσαν τῆς ἐκκλησίας. (8) ὃς εἰς τοσοῦτο φυσίωμα ἠνέχθη ὡς διδασκαλεῖον συστήσαι.

2.

(1) οἱ καὶ δεῖξαι βούλονται σύστασιν τῷ δόγματι λέγοντες, Εἶπεν ἐν νόμῳ, Ἐγὼ εἰμὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ὑμῶν· οὐκ ἔσονται ὑμῖν θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. (2) καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ, Ἐγὼ, φησὶν, πρῶτος καὶ ἐγὼ ἔσχατος καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔστιν οὐδεὶς. (3) οὕτω φάσκουσιν συνιστᾶν ἓνα Θεόν. οἱ ἀποκρίνονται λέγοντες, Εἰ οὖν Χριστὸν ὁμολογῶ Θεόν, αὐτὸς ἄρα ἔστιν ὁ Πατήρ, εἰ γὰρ ἔστιν ὁ Θεός. ἔπαθεν δὲ Χριστὸς αὐτὸς ὢν Θεός. ἄρα οὖν ἔπαθεν Πατήρ; <Πατήρ> γὰρ αὐτὸς ἦν. (4) ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει. οὐδὲ γὰρ

οὕτως αἱ γραφαὶ διηγοῦνται. **(5)** χρῶνται δὲ καὶ ἐτέραις μαρτυρίαις λέγοντες, Οὕτω γέγραπται, Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν· οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. ἐξηῦρεν πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. μετὰ ταῦτα ἐπὶ γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Ὁρᾷς οὖν, φησὶν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Θεὸς ὁ μόνος ὢν καὶ ὕστερον ὄφθεις καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφεῖς. **(6)** <Ἐν> ἐτέρῳ δέ, φησὶν, λέγει, Ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπόρια Αἰθιοπῶν καὶ οἱ Σαβαειμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται καὶ σοὶ δοῦλοι ἔσονται καὶ πορεύσονται ὀπίσω σου δεδεμένοι ἐν χειροπέδαις καὶ ἐν σοὶ προσκυνήσουσιν, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεὸς ἐστιν, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται καὶ οὐκ ἔστιν Θεὸς πλὴν σοῦ. σὺ γὰρ ἦς ὁ Θεὸς καὶ οὐκ ἤδειμεν, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ. Ὁρᾷς, φησὶν, πῶς ἓνα Θεὸν κηρύσσουσιν αἱ γραφαί, τούτου ἐμφανοῦς δεικνυμένου. **(7)** Τούτων οὕτως μαρτυρουμένων ἀνάγκη, φησὶν, ἔχω, ἐνός ὁμολογουμένου, τοῦτον ὑπὸ πάθος φέρειν. καὶ Χριστὸς γὰρ ἦν Θεὸς καὶ ἔπασχεν δι' ἡμᾶς, αὐτὸς ὢν Πατήρ, ἵνα καὶ σῶσαι ἡμᾶς δυνηθῆ. ἄλλο δέ, φησὶν, οὐ δύναμεθα λέγειν. **(8)** καὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος ἓνα Θεὸν ὁμολογεῖ λέγων, Ὡν οἱ πατέρες, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.

3.

(1) καὶ ταῦτα βούλονται οὕτω διηγεῖσθαι καὶ αὐτοὶ μονόκωλα, χρώμενοι ὄν τρόπον εἶπεν Θεόδοτος ἄνθρωπον συνιστᾶν ψιλὸν βουλόμενος. ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνοί τι νενοήκασιν ἀληθές οὔθ' οὔτοι, καθὼς αὐταὶ αἱ γραφαὶ ἐλέγχουσιν αὐτῶν τὴν ἀμαθίαν μαρτυροῦσαι τῇ ἀληθείᾳ. **(2)** ὁρᾶτε, ἀδελφοί, πῶς προαλὲς καὶ τολμηρὸν δόγμα παρεισήνεγκαν ἀναισχύντως λέγοντες, Αὐτὸς ἐστὶ Χριστὸς ὁ Πατήρ, αὐτὸς Υἱός, αὐτὸς ἐγεννήθη, αὐτὸς ἔπαθεν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἤγειρεν. **(3)** ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει. αἱ μὲν γραφαὶ ὀρθῶς λέγουσιν, ἄλλα ἂν καὶ Νοητὸς νοῆ. οὐκ ἤδη δέ, εἰ Νοητὸς μὴ νοεῖ, παρὰ τοῦτο ἐκβλητοὶ αἱ γραφαί. **(4)** τίς γὰρ οὐκ ἐρεῖ ἓνα Θεὸν εἶναι; ἀλλ' οὐ τὴν οἰκονομίαν ἀναιρήσει. **(5)** ὄντως μὲν οὖν τὰ κεφάλαια διὰ ταῦτα πρότερον δεῖ ἀνατραπῆναι κατὰ τὸν ἐκείνων νοῦν· κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν δειχθῆναι. **(6)** πρότερον γὰρ ὄντως ἐστὶν διηγήσασθαι ὅτι εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ.

4.

(1) ἴδωμεν, ὡς εἶπον, τὴν αὐτοῦ ἀνατροπὴν, εἶθ' οὕτως τὴν ἀλήθειαν διηγησώμεθα. **(2)** φησὶν γὰρ, Ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπόρια Αἰθιοπῶν καὶ οἱ Σαβαειμ καὶ τὰ λοιπά, ἵνα εἴπη, Σὺ γὰρ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ, οὐ νοῶν τὸ προειρημένον. ὁπότεν γὰρ θελήσωσιν πανουργεῦσθαι, περικόπτουσι τὰς γραφάς. **(3)** ὀλοκλήρως δὲ εἰπάτω καὶ εὐρήσει τὴν αἰτίαν πρὸς τίνα λέγεται. ἀνωτέρω γὰρ μικρὸν ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου τυγχάνει, ὅθεν δεῖ ἀρξάμενον δεῖξαι πρὸς τίνα λέγει καὶ περὶ τίνος. **(4)** ἄνωθεν γὰρ ἡ ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου τοῦτ' ἔχει, Ἐρωτήσατέ με περὶ τῶν υἰῶν μου καὶ τῶν θυγατέρων μου [ἐντελεῖσθαί

μοι] καὶ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν μου ἐντείλασθέ μοι. ἐγὼ ἐποίησα γῆν καὶ ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῆς· ἐγὼ τῆ χειρὶ μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανόν· ἐγὼ πᾶσι τοῖς ἄστροις ἐνετείλαμην. ἐγὼ ἤγειρα αὐτόν, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ὑθεῖαι. οὗτος οἰκοδομήσει τὴν πόλιν μου καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐπιστρέψει οὐ μετὰ λύτρων οὐδὲ μετὰ δώρων, εἶπεν Κύριος Σαβαώθ. οὕτως εἶπεν Κύριος Σαβαώθ, Ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπόρια Αἰθιοπίων καὶ οἱ Σαβαεῖμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σέ διαβήσονται καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι καὶ ὀπίσω σου ἀκολουθήσουσιν δεδεμένοι χειροπέδαις καὶ ἐν σοὶ προσκυνήσουσιν καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεὸς ἐστὶν καὶ οὐκ ἔστιν Θεὸς πλὴν σοῦ. σὺ γὰρ ἦς Θεὸς καὶ οὐκ ἤδειμεν, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ.

(5) Ἐν σοὶ οὖν, φησὶν, ὁ Θεὸς ἐστὶν. ἐν τίνι δὲ ὁ Θεὸς ἄλλ' ἢ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ πατρῷ Λόγῳ καὶ τῷ μυστηρίῳ τῆς οἰκονομίας; **(6)** περὶ οὗ πάλιν δεικνύων τὸ κατὰ σάρκα αὐτοῦ σημαίνει, Ἐγὼ ἤγειρα αὐτόν μετὰ δικαιοσύνης, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εὐθεῖαι. τί οὖν; περὶ τίνος μαρτυρεῖ Πατήρ; περὶ τοῦ Υἱοῦ [αὐτοῦ] Πατὴρ λέγει, Ἐγὼ ἤγειρα μετὰ δικαιοσύνης. ὅτι δὲ Πατὴρ ἤγειρεν αὐτοῦ τὸν Υἱὸν ἐν δικαιοσύνῃ μαρτυρεῖ ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγων, Εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Χριστὸν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας ἐκ νεκρῶν Χριστὸν Ἰησοῦν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν. ἰδοὺ συνέστηκεν τὸ διὰ τοῦ προφήτου εἰρημένον, Ἐγὼ ἤγειρα μετὰ δικαιοσύνης. **(7)** τὸ δὲ εἰπεῖν, Ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεὸς ἐστὶν, ἐδείκνυεν μυστήριον οἰκονομίας ὅτι σεσαρκωμένου τοῦ Λόγου καὶ ἐνανθρωπήσαντος ὁ Πατὴρ ἦν ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ἐνπολιτευομένου τοῦ Υἱοῦ ἐν ἀνθρώποις. **(8)** τοῦτο οὖν ἐσημαίνετο, ἀδελφοί, ὅτι ὄντως μυστήριον οἰκονομίας ἐκ πνεύματος ἁγίου ἦν οὗτος ὁ Λόγος καὶ παρθένου ἕνα Υἱὸν Θεῶ ἀπεργασάμενος.

(9) τοῦτο δὲ οὐκ ἐγὼ λέγω, ἀλλ' αὐτὸς μαρτυρεῖ ὁ καταβάς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. οὕτως γὰρ λέγει, Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ.

(10) τί οὖν ζητεῖ παρὰ τὸ εἰρημένον; μήτι ἐρεῖ ὅτι ἐν οὐρανῷ σὰρξ ἦν; ἔστιν μὲν οὖν σὰρξ ἢ ὑπὸ τοῦ Λόγου τοῦ πατρῶου προσενεχθεῖσα δῶρον, ἢ ἐκ πνεύματος καὶ παρθένου τέλειος Υἱὸς Θεοῦ ἀποδεδειγμένος. πρόδηλον οὖν ὅτι αὐτὸς ἑαυτὸν προσέφερεν τῷ Πατρὶ. **(11)** πρὸ δὲ τούτου ἐν οὐρανῷ σὰρξ οὐκ ἦν. τίς οὖν ἦν ἐν οὐρανῷ ἀλλ' ἢ Λόγος ἄσαρκος, ὁ ἀποσταλεὶς ἵνα δείξη αὐτόν ἐπὶ γῆς ὄντα εἶναι καὶ ἐν οὐρανῷ; Λόγος γὰρ ἦν, πνεῦμα ἦν, δύναμις ἦν.

(12) ὅς τὸ κοινὸν ὄνομα καὶ παρὰ ἀνθρώποις χωρητὸν ἀνελάμβανεν εἰς ἑαυτόν, τοῦτο καλούμενος ἀπ' ἀρχῆς, υἱὸς ἀνθρώπου, διὰ τὸ μέλλον, καίτοι μήπω ὢν ἄνθρωπος. **(13)** καθὼς ὁ Δανιὴλ μαρτυρεῖ λέγων, Εἶδον καὶ ἰδοὺ ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενον ὡς υἱὸν ἀνθρώπου. δικαίως οὖν ἐν τῷ οὐρανῷ ὄντα ἔλεγεν τὸν τῷ ὀνόματι τούτῳ ἀπ' ἀρχῆς ὄντα καλεῖσθαι ἀπ' ἀρχῆς, Λόγον Θεοῦ.

Wednesday, the 4th century

Eusebius, Vita Constantinii

1.27.

(1) Εὖ δ' ἐννοήσας ὡς κρείττονος ἢ κατὰ στρατιωτικὴν δέοι αὐτῷ βοηθείας διὰ τὰς κακοτέχνους καὶ γοητικὰς μαγανείας τὰς παρὰ τῷ τυράννῳ σπουδαζομένας, θεὸν ἀνεζήτησε βοηθόν, τὰ μὲν ἐξ ὀπλιτῶν καὶ στρατιωτικοῦ πλήθους δεύτερα τιθέμενος (τῆς γὰρ παρὰ θεοῦ βοηθείας ἀπούσης τὸ μῆθ' ἐν ταῦτα δύνασθαι ἠγεῖτο), τὰ δ' ἐκ θεοῦ συνεργίας ἄμαχα εἶναι καὶ ἀήττητα (2) λέγων. ἐννοεῖ δὴ τὰ ὅποιον δέοι θεὸν βοηθὸν ἐπιγράψασθαι, ζητοῦντι δ' αὐτῷ ἔννοιά τις ὑπεισηλθεν, ὡς πλείονων πρότερον τῆς ἀρχῆς ἐφαψαμένων οἱ μὲν πλείοσι θεοῖς τὰς σφῶν αὐτῶν ἀναρτήσαντες ἐλπίδας, λοιβαῖς τε καὶ θυσίαις καὶ ἀναθήμασι τούτους θεραπεύσαντες, ἀπατηθέντες τὰ πρῶτα διὰ μαντειῶν κεχαρισμένων χρησμῶν τε τὰ αἴσια ἀπαγγελλομένων αὐτοῖς τέλος οὐκ αἴσιον εὔραντο, οὐδέ τις θεῶν πρὸς τὸ μὴ θεηλάτοις ὑποβληθῆναι καταστροφαῖς δεξιὸς αὐτοῖς παρέστη, μόνον δὲ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα τὴν ἐναντίαν ἐκείνοις τραπέντα τῶν μὲν πλάνην καταγῶναι, αὐτὸν δὲ τὸν ἐπέκεινα τῶν ὄλων θεόν, διὰ πάσης τιμήσαντα ζωῆς, σωτήρα καὶ φύλακα τῆς βασιλείας (3) ἀγαθοῦ τε παντὸς χορηγὸν εὔρασθαι. ταῦτα παρ' ἑαυτῷ διακρίνας εὖ τε λογισάμενος, ὡς οἱ μὲν πλήθει θεῶν ἐπιθαρρήσαντες καὶ πλείοσιν ἐπιπεπτῶκασιν ὀλέθροις, ὡς μὴδὲ γένος μὴδὲ φυῆν μὴ ρίζαν αὐτοῖς, μὴδ' ὄνομα μὴδὲ μνήμην ἐν ἀνθρώποις ἀπολειφθῆναι, ὁ δὲ πατρῶος αὐτῷ θεὸς τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐναργῆ καὶ ἀμπολλα δείγματα εἶη δεδωκῶς τῷ αὐτοῦ πατρί, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἤδη καταστρατεύσαντας πρότερον τοῦ τυράννου διασκεψάμενος σὺν πλήθει μὲν θεῶν τὴν παράταξιν πεπονημένους αἰσχρὸν δὲ τέλος ὑπομείναντας ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν σὺν αἰσχύνη τῆς συμβολῆς ἄπρακτος ἀνεχώρει, ὁ δὲ καὶ μέσοις αὐτοῖς τοῖς στρατεύμασι κατασφαγεῖς πάρεργον ἐγένετο θανάτου· ταῦτ' οὖν πάντα συναγαγὼν τῇ διανοίᾳ, τὸ μὲν περὶ τοὺς μῆθ' ὄντας θεοὺς ματαιάζειν καὶ μετὰ τοσοῦτον ἔλεγχον ἀποπλανᾶσθαι μωρίας ἔργον ὑπελάμβανε, τὸν δὲ πατρῶον τιμᾶν μόνον ᾤετο δεῖν θεόν.

1.28.

(1) Ἄνεκαλεῖτο δὴ τὰ ἐν εὐχαίς τοῦτον, ἀντιβόλων καὶ ποτνιώμενος φῆναι αὐτῷ ἑαυτὸν ὅστις εἶη καὶ τὴν ἑαυτοῦ δεξιὰν χεῖρα τοῖς προκειμένοις ἐπορέξει. εὐχομένῳ δὲ ταῦτα καὶ λιπαρῶς ἰκετεύοντι τῷ βασιλεῖ θεοσημεῖα τις ἐπιφαίνεται παραδοξοτάτη, ἣν τάχα μὲν ἄλλου λέγοντος οὐ ῥάδιον ἦν ἀποδέξασθαι, αὐτοῦ δὲ τοῦ νικητοῦ βασιλέως τοῖς τὴν γραφὴν διηγουμένοις ἡμῖν μακροῖς ὕστερον χρόνοις, ὅτε ἠξιώθημεν τῆς αὐτοῦ γνώσεώς τε καὶ ὀμιλίας, ἐξαγγείλαντος ὄρκους τε πιστωσαμένου τὸν λόγον, τίς ἂν ἀμφιβάλοι μὴ οὐχὶ πιστεῦσαι τῷ διηγήματι; μάλισθ' ὅτε καὶ ὁ μετὰ ταῦτα χρόνος ἀληθῆ τῷ (2) λόγῳ παρέσχε τὴν μαρτυρίαν. ἀμφὶ μεσημβρινὰς ἡλίου ὥρας, ἤδη τῆς ἡμέρας ἀποκλινοῦσης, αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν ἔφη ἐν αὐτῷ οὐρανῷ ὑπερκείμενον τοῦ ἡλίου σταυροῦ τρόπαιον ἐκ φωτὸς

συνιστάμενον, γραφήν τε αὐτῷ συνήφθαι λέγουσαν· τούτῳ νίκα. θάμβος δ' ἐπὶ τῷ θεάματι κρατῆσαι αὐτόν τε καὶ τὸ στρατιωτικὸν ἅπαν, ὃ δὴ στελλομένῳ ποι πορείαν συνείπετό τε καὶ

1.29.

(1) θεωρὸν ἐγένετο τοῦ θαύματος. καὶ δὴ διαπορεῖν πρὸς ἑαυτὸν ἔλεγε, τί ποτε εἶη τὸ φάσμα. ἐνθυμουμένῳ δ' αὐτῷ καὶ ἐπὶ πολὺ λογιζομένῳ νύξ ἐπήει καταλαβοῦσα. ἔνθα δὴ ὑπνοῦντι αὐτῷ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ σὺν τῷ φανέντι κατ' οὐρανὸν σημείῳ ὀφθῆναι τε καὶ παρακελεύσασθαι, μίμημα ποιησάμενον τοῦ κατ' οὐρανὸν ὀφθέντος σημείου τούτῳ πρὸς τὰς τῶν πολεμίων

1.30.

(1) συμβολὰς ἀλεξήματι χρῆσθαι.

...

1.32.

(1) Ἄλλα ταῦτα σμικρὸν ὕστερον. κατὰ δὲ τὸν δηλωθέντα χρόνον τὴν παράδοξον καταπλαγεὶς ὄψιν, οὐδ' ἕτερον θεὸν ἢ τὸν ὀφθέντα δοκιμάσας σέβειν, τοὺς τῶν αὐτοῦ λόγων μύστας ἀνεκαλεῖτο, καὶ τίς εἶη θεὸς οὗτος ἡρώτα (2) τίς τε ὁ τῆς ὀφθείσης ὄψεως τοῦ σημείου λόγος. οἱ δὲ τὸν μὲν εἶναι θεὸν ἔφασαν θεοῦ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου μονογενῆ παῖδα, τὸ δὲ σημεῖον τὸ φανὲν σύμβολον μὲν ἀθανασίας εἶναι, τρόπαιον δ' ὑπάρχειν τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης, ἣν ἐποίησάτο ποτε παρελθὼν ἐπὶ γῆς, ἐδίδασκόν τε τὰς τῆς παρόδου αἰτίας, τὸν ἀκριβῆ λόγον αὐτῷ τῆς κατ' ἀνθρώπους οἰκονομίας ὑποτιθέμενοι.

(3) ὁ δὲ καὶ τούτοις μὲν ἐμαθητεύετο τοῖς λόγοις, θαῦμα δ' εἶχε τῆς ὀφθαλμοῖς αὐτῷ παραδοθείσης θεοφανείας, συμβάλλων τε τὴν οὐράνιον ὄψιν τῇ τῶν λεγομένων ἐρμηνείᾳ τὴν διάνοιαν ἐστηρίζετο, θεοδίδακτον αὐτῷ τὴν τούτων γνῶσιν παρεῖναι πειθόμενος. καὶ αὐτὸς δ' ἤδη τοῖς ἐνθέοις ἀναγνώσασαι προσέχειν ἤξιον. καὶ δὴ τοὺς τοῦ θεοῦ ἱερέας παρέδρους αὐτῷ ποιησάμενος τὸν ὀφθέντα θεὸν πάσαις δεῖν ᾤετο θεραπείαις τιμᾶν. κᾄπειτα φραζάμενος ταῖς εἰς αὐτὸν ἀγαθαῖς ἐλπίσιν ὠρμᾶτο λοιπὸν τοῦ τυραννικοῦ πυρὸς τὴν ἀπειλὴν κατασβέσων.

2.61.

(1) Τοιαῦτα βασιλεὺς ὡσανεὶ θεοῦ μεγαλοφωνότατος κήρυξ τοῖς ἐπαρχιώταις ἅπασι δι' οἰκείου προσεφώνει γράμματος, δαιμονικῆς μὲν ἀπειργῶν τοὺς (2) ἀρχομένους πλάνης, τὴν δ' ἀληθῆ μετιέναι θεοσέβειαν ἐγκελευόμενος. φαιδρυνομένῳ δ' αὐτῷ ἐπὶ τούτοις φήμη τις διαγγέλλεται ἀμφὶ ταραχῆς οὐ σμικρᾶς τὰς ἐκκλησίας διαλαβούσης, ἐφ' ἣ τὴν ἀκοὴν πληγεὶς ἴασιν τῷ κακῷ (3) περιενόει. τὸ δ' ἦν ἄρα τοιόνδε. ἐσεμνύετο μὲν ὁ τοῦ θεοῦ λεὼς ταῖς βασιλέως καλλωπιζόμενος πράξειςιν, οὐδ' ἦν τις ἕξωθεν

φόβος ταράττων, ὡς καὶ πρώην λαμπρᾶς καὶ βαθυτάτης εἰρήνης ἀπανταχόθεν τὴν ἐκκλησίαν θεοῦ χάριτι περιφραττούσης· φθόνος δ' ἄρα καὶ τοῖς ἡμετέροις ἐφήδρευε καλοῖς, εἴσω μὲν εἰσδυόμενος, μέσος δ' ἐν αὐτοῖς χορεύων τοῖς τῶν ἀγίων ὁμίλοις. (4) συμβάλλει δῆτα τοὺς ἐπισκόπους, στάσιν ἐμβαλῶν ἐρεσχελίας θείων προφάσει δογμάτων, κάπειθ' ὡς ἀπὸ μικροῦ σπινθῆρος μέγα πῦρ ἐξεκάετο, ἄκρας μὲν ὥσπερ ἀπὸ κορυφῆς ἀρξάμενον τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, διαδραμὸν δὲ (5) τὴν σύμπασαν Αἴγυπτόν τε καὶ Λιβύην τὴν τ' ἐπέκεινα Θηβαΐδα, ἤδη δὲ καὶ τὰς λοιπὰς ἐπενέμετο ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις, ὥστ' οὐ μόνους ἦν ἰδεῖν τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προέδρους λόγοις διαπληκτιζομένους, ἀλλὰ καὶ τὰ πλήθη κατατεμνόμενα, τῶν μὲν ὡς τούσδε τῶν δὲ θατέροις ἐπικλινομένων. τοσοῦτον δὲ διήλυνεν ἀτοπίας ἢ τῶν γινομένων θεά, ὥστ' ἤδη ἐν αὐτοῖς μέσοις τοῖς τῶν ἀπίστων θεάτροις τὰ σεμνὰ τῆς ἐνθέου διδασκαλίας τὴν αἰσχίστην ὑπομένειν χλεύην.

2.62.

(1) Οἱ μὲν οὖν κατ' αὐτὴν τὴν Ἀλεξάνδρειαν νεανικῶς περὶ τῶν ἀνωτάτω διεπληκτίζοντο, οἱ δ' ἀμφὶ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν ἄνω Θηβαΐδα προὑποκειμένης παλαιότερας ὑποθέσεως χάριν διεστασίαζον, ὡς πανταχοῦ διηρῆσθαι τὰς ἐκκλησίας. τούτοις δ' ὥσπερ σώματος κεκακωμένου σύμπασα Λιβύη συνέκαμνε, συνενόσει δὲ καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῶν ἐκτὸς ἐπαρχιῶν. οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας διεπρεσβεύοντο πρὸς τοὺς κατ' ἐπαρχίαν ἐπισκόπους, οἱ δ' εἰς θάτερον τεμνόμενοι μέρος τῆς ὁμοίας ἐκοινώνουν στάσεως.

2.63.

(1) Ταῦτα δὲ πυθόμενος βασιλεὺς καὶ τὴν ψυχὴν ὑπεραλγῆσας συμφορὰν τε οἰκείαν τὸ πρᾶγμα θέμενος, παραχρῆμα τῶν ἀμφ' αὐτὸν θεοσεβῶν ὃν εὖ ἠπίστατο βίῳ σώφρονι πίστεως τ' ἀρετῇ δεδοκιμασμένον, ἄνδρα λαμπρυνόμενον εὖ μάλα ταῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ὁμολογίαις κατὰ τοὺς ἔμπροσθεν χρόνους, βραβευτὴν εἰρήνης τοῖς κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν διεστῶσιν ἐκπέμπει, γράμμα τ' ἀναγκαιότατον δι' αὐτοῦ τοῖς τῆς ἐρεσχελίας αἰτίοις ἐπιτίθησιν, ὃ δὲ καὶ αὐτὸ γνῶρισμα περιέχον τῆς βασιλέως ἀμφὶ τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ κηδεμονίας τῇ περὶ αὐτοῦ φέρεσθαι διηγῆσει καλόν, ἔχον τοῦτον τὸν τρόπον.

Thursday: the 5th century

Socrates, on the death of Hypatia, 7.15

1. Ἦν τις γυνὴ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τοῦνομα Ὑπατία. Αὕτη Θέωνος μὲν τοῦ φιλοσόφου θυγάτηρ ἦν, ἐπὶ τοσοῦτο δὲ προὔβη παιδείας, ὡς ὑπερακοντίσαι τοὺς κατ' αὐτὴν φιλοσόφους, τὴν δὲ Πλατωνικὴν ἀπὸ Πλωτίνου καταγομένην διατριβὴν διαδέξασθαι καὶ πάντα τὰ φιλόσοφα μαθήματα τοῖς βουλομένοις ἐκτίθεσθαι. Διὸ καὶ οἱ πανταχόθεν φιλοσοφεῖν βουλόμενοι συνέτρεχον παρ' αὐτήν. 2. Διὰ δὲ τὴν προσοῦσαν αὐτῇ ἐκ τῆς παιδεύσεως σεμνὴν παρρησίαν καὶ τοῖς ἄρχουσιν σωφρόνως εἰς πρόσωπον ἤρχετο, καὶ οὐκ ἦν τις αἰσχύνῃ ἐν μέσῳ ἀνδρῶν παρεῖναι αὐτήν. 3. πάντες γὰρ δι' ὑπερβάλλουσαν σωφροσύνην πλέον αὐτὴν ἠδοῦντο καὶ κατε-πλήττοντο. 4. Κατὰ δὴ ταύτης τότε ὁ φθόνος ὠπλίσατο. Ἐπεὶ γὰρ συνετύγχανεν συχνότερον τῷ Ὀρέστῃ, διαβολὴν τοῦτ' ἐκίνησε κατ' αὐτῆς παρὰ τῷ τῆς ἐκκλησίας λαῷ, ὡς ἄρα εἴη αὕτη ἢ μὴ συγχωροῦσα τὸν Ὀρέστην εἰς φιλίαν τῷ ἐπισκόπῳ συμβῆναι. 5. Καὶ δὴ συμφρονήσαντες ἄνδρες τὸ φρόνημα ἔνθερμοι, ὧν ἠγεῖτο Πέτρος τις ἀναγνώστης, ἐπιτηροῦσι τὴν ἄνθρωπον ἐπανιοῦσαν ἐπὶ οἰκίαν ποθέν, καὶ ἐκ τοῦ δίφρου ἐκβαλόντες ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἧ ἐπόνυμον Καισάριον, συνέλκουσιν, ἀποδύσαντές τε τὴν ἐσθῆτα ὀστράκοις ἀνεῖλον, καὶ μεληδὸν διασπᾶσαντες ἐπὶ τὸν καλούμενον Κιναρῶνα τὰ μέλη συνάραντες πυρὶ κατανήλωσαν. 6. Τοῦτο οὐ μικρὸν μῶμον Κυρίλλῳ καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ εἰργάσατο· ἀλλότριον γὰρ παντελῶς τῶν φρονούντων τὰ Χριστοῦ φόνοι καὶ μάχαι καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. 7. Καὶ ταῦτα πέπρακται τῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς Κυρίλλου ἐπισκοπῆς ἐν ὑπατείᾳ Ὀνωρίου τὸ δέκατον καὶ Θεοδοσίου τὸ ἕκτον ἐν μηνὶ Μαρτίῳ νηστειῶν οὐσῶν.

Cyril of Alexandria, 1st paschal epistle/homily

ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΗ ΠΡΩΤΗ

(1) Τῆς μὲν εὐσήμου καὶ θείας ἡμῶν ἑορτῆς ἀνά πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὰ φαιδρὰ προλάμπει καὶ φαίνεται φῶτα, οὐδὲν σκοτεινὸν καὶ ζοφῶδες τοῖς κατ' ἀρετὴν ἑορτάζειν ἐθέλουσιν ὑπαντᾶν ἐπιτρέπουσα. Διὸ καὶ τοῖς τοιούτοις ὁ μακάριος ἀπόστολος τὴν συμφέρουσαν ἐμφανίζων ὁδὸν φησιν· «Ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν· ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν», ἵνα καὶ ταῖς ἀσβέστοις τοῦ Σωτῆρος φωταγωγούμενοι λαμπάσιν εἰς τὴν ἄνω καταντήσωμεν Ἱερουσαλήμ, τοῖς εὐαγέσι τῶν ἀγγέλων χοροῖς ἐν οὐρανῷ συνδιαιτώμενοι. Ὁ μὲν οὖν μακάριος Δαβὶδ εἰς καλὴν ἡμᾶς

συνάγων όμήγυριν, τήν έπινίκιον ώδὴν τῷ δι' ήμᾶς έπιδημήσαντι Χριστῷ καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ «τὸ τοῦ θανάτου καταργήσαντι κράτος» παρακελεύεται, λέγων· «Δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, ἀλαλάξωμεν τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι ήμῶν.» Τοὺς γὰρ τοῖς θείοις επανέχοντας νόμοις επὶ τὸν σωτήριον καλεῖ χορόν, καὶ εἰς μίαν καὶ σύμφωνον διδάσκει συνάγεσθαι γνώμην, οὐ μεμερισμέναις διανοίαις οὐδὲ νῶ διηρημένῳ τήν εἰς Χριστὸν όμολογοῦντας πίστιν· «ἀλλ' ἵνα σύμφωνοι, καὶ τὸ αὐτό, κατὰ Παῦλον, φρονοῦντες», ἀκλινῆ καὶ βεβαίαν τήν εἰς αὐτὸν φυλάττωμεν όμολογίαν. Οὕτω γὰρ ἂν τῆς θείας ήμᾶς καὶ ἀκηράτου πανηγύρεως ἀναβαίνειν λοιπὸν επὶ τήν πνευματικὴν κελουούσης Ἱερουσαλήμ καὶ δρομαίους ἀφικέσθαι πρὸς εὐσέβειαν διεγειρούσης, ἀκούσωμεν διὰ τοῦ προφήτου· «Ἀνασωζόμενοι εκ γῆς πορεύεσθε, μνήσθητε μακρὰν τοῦ Κυρίου καὶ Ἱερουσαλήμ ἀναβήτω επὶ καρδίαν ὑμῶν.» Παύλου τοίνυν βοῶντος· «Οὕτως τρέχετε ἵνα καταλάβητε», καὶ τῆς εὐαγοῦς ήμῖν ήλίου δίκην ἀνατελλούσης έορτῆς μακρὰν που τὸν ἀδρανῆ τῆς ἀργίας ρίψωμεν ὄκνον· καὶ τὸν ἀμυδρὸν τῆς ἀργίας σκότον νικήσαντες, ἀνδρείῳ καὶ λαμπρῷ φρονήματι πρὸς πᾶσαν ἴωμεν ἀρετὴν εκείνο λέγοντες ἀλλήλοις τὸ γεγραμμένον· «Δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ήμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα εν αὐτῇ.» Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ τῆς κατὰ τύπον καὶ σωματικῆς λατρείας εκβαίνειν οὐκ εἰδότες ἀκούουσι· «Τί μοι τὸ πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος. Πλήρης εἰμι ὀλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν καὶ αἶμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι· οὐδ' ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι.» Τοῖς δὲ μακρὰν τῶν τοιοῦτων ἀποδημήσασι, καὶ τῆς καρδίας τὴν ἀληθῆ περιτομὴν διὰ τῆς εν πνεύματι λατρείας επιδεικνύειν Θεῷ μελετήσασιν, ὁ προφήτης βοᾷ· «Ζητήσατε τὸν Θεόν, καὶ εν τῷ εὐρίσκειν αὐτὸν επικαλέσασθε. Ἦνίκα δ' ἂν ἐγγίξη ὑμῖν, ἀπολιπέτω ὁ ἀσεβῆς τὴν ὁδὸν αὐτοῦ καὶ ἀνῆρ ἄνομος τὴν βουλὴν αὐτοῦ, καὶ επιστραφήτω επὶ Κύριον, καὶ ἐλεηθήσεται, ὅτι επὶ πολὺ ἀφήσει τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν.» Ἐγγίσαντος τοιγαροῦν ήμῖν διὰ τῆς πρὸς ήμᾶς όμοιώσεως τοῦ Σωτῆρος ήμῶν Χριστοῦ, εκδυσώμεθα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ενδυσώμεθα τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν· καὶ τῶν ὀπισθεν επιλανθανόμενοι, τοῖς ἔμπροσθεν επεκτεινώμεθα, καθαροὶ πρὸς τὴν θεῖαν ἀναβαίνοντες πανήγυριν. Τοῦ δὲ προφήτου βοῶντος Ἱερεμίου· «Τάδε λέγει τοῖς ἀνδράσιν Ἰούδα καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ· Νεώσατε έαυτοῖς νεώματα καὶ μὴ σπείρετε επ' ἀκάνθαις περιτμήθητε τῷ Θεῷ, καὶ περιτεμεῖσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, ἄνδρες Ἰουδαῖοι κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ», ὕλομανοῦσαν καὶ κεχερσωμένην ἀπὸ εὐσεβείας τὴν διάνοιαν, καθάπερ πυρὶ τῷ θείῳ φόβῳ καθήραντες, τὸν ἀγαθὸν τοῦ Σωτῆρος δεξώμεθα σπόρον, οὐ ψιλαῖς ἀκολουθεῖν οὐδὲ ταῖς εν τύπῳ λατρείαις διδάσκοντος, ἀλλὰ καλοῖς ήμᾶς πρὸς σωτηρίαν ἀνανεοῦντος μαθήμασιν. Οὐκοῦν τὸν εν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖον καὶ τὴν εν τῷ κρυπτῷ περιτομὴν επιδεικνύωμεν Θεῷ, πᾶσαν κακίαν εκ τῆς έαυτῶν καρδίας περιτέμνοντες, ἵνα καὶ δικαίως ἀκούωμεν· «Ἐόρταζε, Ἰούδα, τὰς έορτάς σου· ἀπόδος Κυρίῳ τῷ Θεῷ τὰς εὐχάς σου.»

(2) Τοῖς μὲν οὖν ἐπὶ τὸ κηρύττειν ἀπεσταλμένοις οὐκ ὀλίγος ὁ περὶ τούτου φόβος, καὶ μάλα εἰκότως, οὐ γὰρ μικρὰ τῆς ἐν τούτοις ἀμελείας τὰ ἐπίχειρα. «Ἐπικατάρατος γάρ, φησὶν, ὁ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἀμελῶς.» Καὶ τοῦτο μαθεῖν ἔξεστι σαφῶς, τὸν μακάριον ἐννοοῦσιν Ἰωανῶν, καὶ τὴν ἐπ’ αὐτῶ μαινομένην θάλατταν, καὶ τὸ δεινὸν ἐκεῖνο καὶ φρικωδέστατον κατ’ αὐτοῦ κινούμενον κῆτος. Εὐρίσκω δὲ καὶ τῶν ἁγίων ἕκαστον τῆς θείας λειτουργίας δεδιότα τὸ μέγεθος. Ὁ μὲν γὰρ ἱεροφάντης Μωυσῆς, Θεοῦ τὸν λαὸν ἐξαποστέλλειν ἐπιτάξαντος αὐτῶ, τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τὴν δύναμιν ἀναμετρησάμενος καὶ μείζονα ταύτης ὁρῶν τοῦ κηρύγματος τὴν διακονίαν, ἔλεγεν· «Ἰσχνόφωνός εἰμι καὶ βραδύγλωσσος.» Συνωδὰ δὲ τούτοις καὶ ὁ μακάριος Ἰερεμίας ἐπὶ τὸ προφητεύειν πεμπόμενος, βοᾷ· «Ὁ ὢν, Δέσποτα Κύριε, ἰδοὺ οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν, ὅτι νεώτερος ἐγὼ εἰμι.» Εἰ γὰρ καὶ κάλλιστος ἡμῖν εὐλαβείας ὑπογραμμὸς οἱ ἅγιοι, τὰ τοιαῦτα φθεγγόμενοι φαίνονται, ἀλλὰ γε τῆς περὶ τοῦτο δειλίας ὁ τρόπος, οὐ μικρὸν, οὐδὲ ἀκίνδυνον τοῖς ἀσθενέσιν ἀποτίκτει τὸν ὄκνον. Δυσωπεῖ μὲν γὰρ ἡμᾶς Θεός, καὶ τὸν φόβον ἀποπέμπειν παρακελεύεται, πρὸς μὲν Μωσέα λέγων· «Τίς ἔδωκε στόμα ἀνθρώπῳ, καὶ τίς ἐποίησε δύσκωφον καὶ κωφόν, βλέποντα καὶ τυφλόν; Οὐκ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός; Καὶ νῦν πορεύου, καὶ ἐγὼ ἀνοιξῶ τὸ στόμα σου.» Πρὸς δὲ τὸν μακάριον Ἰερεμίαν· «Μὴ λέγε, ὅτι νεώτερός εἰμι ἐγὼ ὅτι πρὸς πάντας οὐς ἐὰν ἐξαποστελῶ σε, πορεύση, καὶ κατὰ πάντα, ὅσα ἐὰν ἐντείλωμαί σοι, λαλήσεις.» Οὐκοῦν ἐπὶ τὸ κηρύττειν καμὲ τὸν ταπεινὸν τοῦ τῆς ἱερωσύνης καλοῦντος σχήματος, δεδιὼς τὸ γεγραμμένον· «Λάλει καὶ μὴ σιώπα», ἀναγκαίως ἐπὶ τὸ τὰ τοιάδε γράφειν ἔρχομαι. Κρίσει γὰρ Θεοῦ καλῶς τὸν καθ’ ἡμᾶς ἀπαλλάξαντος βίον καὶ πρὸς τὰς οὐρανίους ἀναπτάντος μονάς, τοῦ τῆς αἰοιδίμου καὶ πανευφήμου μνήμης πατρὸς ἡμῶν Θεοφίλου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου (καθ’ ὃν οἶδεν ὁ πάντων ταμίας λόγον αἰδοῦμαι γράφω) εἰς ἐμὲ τὸν ἐλάχιστον ἢ τῆς ἐπισκοπῆς κατήντησε διαδοχή. Ἀκούων δὲ τοῦ Παύλου γράφοντος· «Οὐαὶ γάρ μοί ἐστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι», φόβῳ λοιπὸν καὶ παρὰ δύναμιν ἐπὶ τὸ κηρύττειν ἐλήλυθα.

Τοιγάρτοι τῆς ἁγίας ἡμῶν προλαμπούσης πανηγύρεως καὶ πρὸς καθαρὰν καὶ νόμιμον ἡμᾶς καλούσης ἀγνείαν, τοῖς μὲν ἔτι τῇ κακίᾳ προστετηκόσιν ἀναγκαῖον εἶπεῖν· «Καθαρίσατε χεῖρας, ἀμαρτωλοί, καὶ ἀγνίσατε καρδίας, δίψυχοι», τοῖς δὲ τὸ βέβηλον τῆς ἀμαρτίας αἴσχος ἀποφυγοῦσι καὶ σεμνὴν ἐπασκοῦσι πολιτείας ἀγωγὴν εὐαγγελιζέσθω ὁ προφήτης, λέγων· «Φωτίζου, φωτίζου Ἱερουσαλήμ· ἦκει γάρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σε ἀνατέταλκεν.»

Ἐπειδὴ γὰρ οἱ τὴν ὑφ’ ἡλίῳ πᾶσαν οἰκοῦντες ἄνθρωποι, ‘μερίδες ἀλωπέκων’ γενόμενοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εἰς πολυειδῆ καὶ πολύτροπον ἐμερίζοντο κακίαν καὶ τῶ τῆς ἀγνοίας σκότῳ νικώμενοι, καθάπερ εἰς βόθρον εἰς βαθεῖαν ἔπιπτον ἀμαρτίαν, ἀναγκαίως τὸν ἐξ οὐρανοῦ καλῶν ὡς ἡμᾶς Θεὸν Λόγον ὁ Ψαλμῶδός ἔλεγεν· «Ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ πρόσχευς ὁ ὁδηγῶν ὡσεὶ πρόβατον τὸν Ἰωσήφ, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, ἐμφάνηθι ἐναντίον Ἐφραὶμ καὶ Βενιαμὶν καὶ Μανασσῆ· ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου, καὶ ἔλθὲ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς.» Ὅτ’ ἐκειμένοις ἡμῖν καὶ πεπτωκόσιν εὐκαίρως αὐτὸν

ἐπιφοιτήσιν αἰσθανόμενος πάλιν ἐβόα· «Ἴνα τί, Κύριε, ἀφέστηκας μακρόθεν, ὑπερορᾷς ἐν εὐκαιρίαις, ἐν θλίψεσιν;» Οὕτω γὰρ τὴν ἡμετέραν ὁμοίωσιν ὁ Σωτὴρ ἀναλαβὼν μακρὰν ἡμῶν, κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγον, ἀφειστήκει, ἐπειδὴ καὶ πολλὰ τῆς ἀνθρώπων φύσεως καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου τὰ μεταξὺ διαστήματα. Ἡμῶν μὲν γὰρ πέρι, τῶν ἀγίων τίς φησιν· «Ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός.» Περὶ δὲ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑπάρξεως ὁ προφήτης Ἡσαΐας λέγει· «Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;»

Εὐκαίρως τοιγαροῦν ἡμῖν καὶ πολλὴν ὑπομένουσι θλίψιν ἐπέλαμψεν ὁ Σωτὴρ γενόμενος ἐκ γυναικός, τὸ κατὰ σάρκα, ἵνα τὸν ἐκ γυναικὸς ἄνθρωπον διασώσῃ καὶ, τῶν τοῦ θανάτου τοῦτον ἀπολύσας δεσμῶν, διδάξῃ χαίροντα λέγειν· «Ποῦ σου τὸ νίκος, θάνατε; Ποῦ τὸ κέντρον σου, ἄδη;» Οὐ γὰρ μόνον τὸ τῆς ἀναστάσεως ἡμῖν δῶρον χαρίζεται, ἀλλὰ καὶ τὸ κέντρον τοῦ ἄδου, τουτέστι τὴν πλήττουσαν ἀμαρτίαν, ἀμβλύνας, φησίν· «Ἴδού, δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ οὐδὲν ὑμᾶς οὐ μὴ ἀδικήσῃ» τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν

ἐπιδημίας κατόρθωμα. Τοιγαροῦν πᾶσα μὲν ἐν γῆ σεμνότης πολιτεύεται· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας ἐλήλαται σκότος. Καὶ τοῦτο τῆ τοῦ θεοῦ πνεύματος δυνάμει προαναβλέπων ἔλεγεν ὁ Ψαλμῳδός· «Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλήθος εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῆ ἡ σελήνη.» Εἰ γὰρ «ἐχθροὶ ὄντες, καθὰ Παῦλός φησι, κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ», πλήθος ἡμῖν ἀνατελεῖ εἰρήνης. Οὗ γεγενημένου, καὶ τὴν σελήνην πάντως ἀναιρεῖσθαι ἀναγκαῖον· τουτέστι τὸν τῆς νυκτὸς καὶ τοῦ σκότους ἄρχοντα διάβολον, σελήνην ἐνθάδε τροπικῶς ὀνομαζόμενον.

Οὐκοῦν τοσοῦτων ἡμῖν καὶ τηλικούτων ὑπερλάμπουσιν αὐγαί, καὶ τῆς θείας ἡμῶν ἐορτῆς ἀνίσχει τὸ φῶς· πάλιν ἡμᾶς ἢ λαμπρὰ πρὸς ἑαυτὴν ἔλκει πανήγυρις, τὸ μὲν, ὅτι προσήκει τῶν αἰσχίστων ἀναχωρεῖν, γεγωνότερον συμβουλεύουσα καὶ λέγουσα· «Λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν.» Εἰ γὰρ σοφός ἐστιν ὁ Παροιμισιαστὴς λέγων· «Τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος, καὶ καιρὸς παντὶ πράγματι», πῶς οὐκ εὐλόγως πάσης μὲν εἶναι πονηρίας ἐχθρὸν τουτονὶ τὸν καιρὸν ὁμολογήσαιμεν, ἐπ' ἐκεῖνα δὲ μόνον καλεῖν ὅσα καὶ τὸν θεῖον νόμον οἶδε τιμᾶν, καὶ τοῖς κεχρημένοις, ὅτι καλὴν τῆς εὐνοίας κομιοῦνται τὴν ψῆφον, δίδωσι θαρρεῖν; Οἱ μὲν οὖν κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀγωνοθετεῖν προελόμενοι, καὶ πολλῇ χρημάτων ζημίᾳ τὴν ἐπὶ τούτῳ προσηγορίαν ὠνούμενοι ἰδρῶτα προθέντες τοῖς νέοις ἀμιλλητήριον, πλουσίοις μὲν ἄθλοις τὸν νενικηκότα γεραίρουσι, μικρὰ δὲ ὅμως τῶν δοθέντων ἢ χάρις καὶ μέχρι τῶν τῆδε φέρουσα τὴν ἀπόλαυσιν. Ὁ δὲ τῶν δικαίων ἀγωνοθέτης Θεός, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη», τοῖς εὐσεβέσι χαρίζεται. Ὡν γὰρ ὑπὲρ τὴν φύσιν ἢ γνώμη διὰ τῶν ἔργων εὐρίσκειται, τούτων ὁ τρόπος τῆς δωρεᾶς τὴν ἀνθρώπου διάνοιαν ὑπερβαλεῖται δικαίως. Ξένην γὰρ ἐπιδειξάμενοι τοῦ βίου τὴν ἀγωγὴν καὶ τοῖς πολλοῖς ἀγνοουμένην διὰ δυσχέρειαν, ἐφάμιλλον μὲν τοῖς πεπραγμένοις εὐρήσουσι τὴν τιμὴν, ἄμετρον δὲ τοῦ δεσπότη τὴν φιλανθρωπίαν σπασάμενοι τοῖς ὑπὲρ τὴν φύσιν ἀγαθοῖς ἐντρυφήσουσι.

Friday, the 7th century

John of Damascus, on the two wills in Christ

Τοῦ μακαρίου Ἰωάννου μοναχοῦ Δαμασκηνοῦ περὶ τῶν ιδιωμάτων τῶν ἐν τῷ ἐνὶ Χριστῷ τῷ κυρίῳ ἡμῶν δύο φύσεων, ἐξ ἐπιδρομῆς δὲ καὶ περὶ δύο θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν καὶ μιᾶς ὑποστάσεως.

(1) Οἱ δύο φύσεις καὶ μίαν ὑπόστασιν ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμολογοῦντες διπλᾶ μὲν καὶ διάφορα τὰ τῶν φύσεων φυσικὰ ιδιώματα συνομολογεῖν ὀφείλουσιν, ἀπλᾶ δὲ τὰ τῆς ὑποστάσεως ἀμήχανον γὰρ φύσιν συστήναι ἐκτὸς τῶν κατ' αὐτὴν φυσικῶν ιδιωμάτων τῶν συνιστώντων αὐτὴν καὶ ἀποδιαιρούντων ἐκ τῶν λοιπῶν φύσεων, ὧν τὸ ἄθροισμα ἐν ἑτέρῳ οὐ θεωρηθῆσεται εἶδει. Ἀδύνατον δ' αὖ πάλιν τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν διαφέρειν ἑαυτῆς τοῖς συστατικοῖς καὶ χαρακτηριστικοῖς αὐτῆς καὶ ἀφοριστικοῖς ἐκ τῶν λοιπῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων, τοῖς ὑποστατικοῖς, φημί, ιδιώμασιν, ὧν τὸ ἄθροισμα ἐφ' ἑτέρας ὑποστάσεως θεωρηθῆναι ἀμήχανον. Συμβεβηκότα δὲ ταῦτα καὶ ἐπουσιώδη καλεῖν ἔθος τοῖς περὶ ταῦτα δεινοῖς.

(2) Φύσις μὲν γὰρ φύσει συγκρίνεται καὶ φύσεως διαφέρειν λέγεται ἢτοι εἶδος εἶδους ταῖς οὐσιώδεσι καὶ φυσικαῖς διαφοραῖς, Ὡσαύτως καὶ ὑπόστασις ὑποστάσει συγκρίνεται ὁμοειδεῖ καὶ διαφέρειν τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων λέγεται τοῖς τῶν ὑποστάσεων χαρακτηριστικοῖς ιδιώμασιν· οὐ μὴν ὑπόστασις ἑτεροειδεῖ ὑποστάσει συγκρίνεται ὡς ὑπόστασις. Τὰ γὰρ ὑποστατικὰ τοῦ Πέτρου τυχὸν ιδιώματα πρὸς τόνδε τὸν βοῦν συγκρινόμενα φύσιν μᾶλλον ἀφορίζει καὶ οὐχ ὑπόστασιν· οὐ γὰρ λέγομεν διαφέρειν τόνδε τὸν ἄνθρωπον τοῦδε τοῦ ἵππου, ὅτι ὁ μὲν φαλακρός, ὁ δὲ εὐχαίτης, οὐδ' ὅτι ὁ μὲν μακρός, ὁ δὲ κολοβός, ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν λογικός, ὁ δὲ ἄλογος, οὐδ' ὅτι ὁ μὲν υἱὸς τοῦδε, ὁ δὲ υἱὸς τοῦδε. Εἰ δὲ καὶ εἴπωμεν, ὅτι ὁ μὲν υἱὸς Νέστορος ἐστίν, ὁ δὲ υἱὸς τοῦδε τοῦ ἵππου, καὶ ὁ μὲν σοφός, ὁ δὲ ἄσοφος, φυσικαὶ διαφοραὶ τάττονται· αἱ γὰρ ὑποστατικαὶ διαφοραὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ὑποστατικὰς διαφορὰς ἵππων φυσικαὶ λογίζονται.

Διὸ καὶ ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ τοῦ σώματος σχῆμα καὶ ὁ τῆς ὄψεως χαρακτήρ καὶ τὸ εἶναι αὐτὸν υἱὸν τῆς παρθένου πρὸς τὸ εἶναι αὐτὸν υἱὸν θεοῦ ἀσχημάτιστον οὐχ ὑποστάσεων εἰσὶν διαφόρων ἀφοριστικά, ἀλλὰ διαφόρων φύσεων, μιᾶς δὲ ὑποστάσεως ἀφορίζοντα αὐτὴν ἐκ τῶν ὁμοουσίων αὐτῇ κατὰ τὴν αὐτῆς θεότητα, ὑποστάσεων τοῦ πατρὸς φημι καὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος, καὶ τῶν ὁμοουσίων αὐτῇ κατὰ τὴν αὐτῆς ἀνθρωπότητα ὑποστάσεων, τῆς μητρὸς φημι καὶ τῶν λοιπῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων· ὅτε γὰρ ἐκ δύο φύσεων μία ὑπόστασις σύνθετος γένηται, ταῦτά τε κάκεῖνα, τά τε τῆς θείας τυχὸν φύσεως φυσικά τε καὶ ὑποστατικὰ ιδιώματα καὶ τῆς ἀνθρωπίνης τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως

συστατικά γίνεται. Ὅθεν ὁ Χριστὸς θεὸς τε καὶ ἄνθρωπος, ἄναρχος καὶ ἠργμένος ἢ αὐτὴ μία ὑπόστασις, ὄρατὴ καὶ ἀόρατος, κτιστὴ καὶ ἄκτιστος, περιγραφτὴ καὶ ἀπερίγραφτος, παθητὴ καὶ ἀπαθής, υἱὸς θεοῦ καὶ υἱὸς παρθένου εἴτουν ἄνθρώπου, ἀμήτωρ ἐκ πατρὸς, ἀπάτωρ ἐκ μητρὸς, προαιώνιος καὶ πρόσφατος, ἀσχημάτιστος καὶ ἐν μορφῇ δούλου καὶ ἐν σχήματι ἀνθρώπου, «ὠραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων». Ταῦτα πάντα συστατικά καὶ χαρακτηριστικά τῆς Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ὑποστάσεως καὶ ἐκ πάντων ὁμοῦ καὶ ἐξ ἑνὸς ἐκάστου κατονομάζεται.

(3) Σοφῶς οὖν ὁ δημιουργὸς φύσεών τε, τουτέστιν εἰδῶν, πλείστην διαφορὰν ἐποιήσατο πρὸς ἔνδειξιν τοῦ πλούτου τῆς αὐτοῦ σοφίας τε καὶ δυνάμεως, ὡς ἂν θαυμαζόμενος ποθοῖτο πλέον, ποθούμενος δὲ νοοῖτο, νοούμενος δὲ θεοειδὲς ἀπεργάζοιτο τὸ νοερὸν ζῶον καὶ λογικόν, δι' ὃ καὶ τὰ πλήθη τῶν εἰδῶν ἐτεκτῆνατο. «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται», καὶ «ἐκ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς καταλαμβάνεται.» Ὑποστάσεων δὲ πάλιν καθ' ἕκαστον εἶδος διαφορὰν τε πρὸς ἀλλήλας καὶ συνάφειαν ἐποιήσατο, συνάφειαν μὲν φυσικὴν—πᾶσαι γὰρ αἱ ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος ὑποστάσεις τῷ λόγῳ τῆς φύσεως ἦνωνται—, διαφορὰν δὲ ὑποστατικὴν· διακρίνεται γὰρ ἀλλήλων χαρακτηριστικοῖς τισιν ἰδιώμασιν, τουτέστι συμβεβηκόσι. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ μοναδικὸν ἀκοινωνήτον καὶ ἀμείλικτον, ἢ δὲ πρὸς τὰ ὁμοειδῆ κοινωνία ἢ δὲ καὶ μειλίχιον—πᾶν γὰρ ζῶον τὸ ὅμοιον ἀγαπᾷ καὶ τῷ ὁμοίῳ τέρπεται—, καὶ αὐτὴ πρώτη ἢ μόνη μακαρία καὶ ἄναρχος καὶ ἀνώλεθρος φύσις τρισὶν ἐνθεωρεῖται ὑποστάσεις, πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἀγίῳ πνεύματι. Φησὶ γοῦν ἡ ἐνυπόστατος σοφία· «Ἐγὼ εἰμι, ἧ προσέχαιρην», ὁ θεὸς καὶ πατὴρ δηλαδή. Διὰ τοῦτο καθ' ἕκαστον τάγμα τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων διαφόρους ὑποστάσεις ἐδημιούργησεν, ὁμοίως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καθ' ἕκαστον εἶδος, ὡς ἂν κοινωνοῦντες ἀλλήλοις τῆς φύσεως χαίροιν ἐν ἀλλήλοις καὶ φυσικῇ σχέσει συναπτόμενοι φιλικῶς πρὸς ἀλλήλους διάκοιντο. Ἡ δὲ τῶν ὑποστάσεων διαφορὰ τὸ οἰκεῖον διακρίνει τοῦ ἀλλοτρίου ὡς ἂν κατὰ γένος καὶ κτῆμα ἕκαστος τὸ οἰκεῖον ἐπιγινώσκων φροντίζει καὶ μὴ ἐπιβαίνει ὡς οἰκείῳ τῷ ἀλλοτρίῳ καὶ ὡς ἂν ἢ ἐκάστου ὑπαρξίς γνωρίζοιτο.

Χρὴ τοιγαροῦν τὸν περὶ τίνος ποιούμενον ζήτησιν εἰδέναι πρότερον, τί ἐστίν, εἴθ' οὕτως, εἰ ἔν ἢ δύο εἰσὶν ἀποφαίνεσθαι. Τοῦτο δὲ φημι περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ζητουμένων, φύσεων λέγω καὶ ὑποστάσεως, θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν καὶ λοιπῶν ἰδιωμάτων. Ἄλλ' ἵνα τοῦτο σαφέστερον γένηται, εἴπωμεν πρότερον, τί διαφέρει φύσις ὑποστάσεως, καὶ τότε ἀριδῆλως γνωσόμεθα τὰ τε συστατικά τῆς φύσεως καὶ τὰ τῆς ὑποστάσεως ἰδιώματα. Καὶ οὕτω σκεψόμεθα περὶ τῶν ἐν τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, εἴτε διπλᾶ εἴη εἴτε ἀπλᾶ.

Orationes de imaginibus tres

(2,4) Ἄλλ' ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων πολέμιος ὃ ποτε δαιμόνων καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων καὶ πετεινῶν καὶ κνωδάλων καὶ ἔρπετῶν εἰκόνας ποιεῖν καὶ ταύταις ὡς θεοῖς προσκυνεῖν οὐ μόνον τὰ ἔθνη, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ πολλάκις πλανήσας νῦν εἰρήνην ἔχουσαν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν συνταράξει σπουδάζει διὰ χειλέων ἀδίκων καὶ γλώσσης δολίας λόγοις θείοις τὴν κακίαν παραρτύων καὶ ταύτης τὸ ἄσχημον καὶ σκοτεινὸν εἶδος ἐπικαλύπτει πειρώμενος καὶ τὰς καρδίας τῶν ἀστηρίκτων σαλευεῖν ἐκ τῆς ἀληθοῦς καὶ πατροπαραδότου συνηθείας:

(2,4) ἀνέστησαν γάρ τινες λέγοντες, ὡς οὐ δεῖ εἰκονίζειν καὶ προτιθέναι εἰς θεωρίαν καὶ δόξαν καὶ θαῦμα καὶ ζῆλον τὰ τοῦ Χριστοῦ σωτήρια θαύματά τε καὶ πάθη καὶ τὰς τῶν ἀγίων ἀνδραγαθίας κατὰ τοῦ διαβόλου. Καὶ τίς ἔχων γνῶσιν θεῖαν καὶ σύνεσιν πνευματικὴν οὐκ ἐπιγινώσκει, ὅτι ὑποβολὴ τοῦ διαβόλου ἐστίν; Οὐ θέλει γὰρ τὴν ἡτταν καὶ τὴν αἰσχύνην αὐτοῦ δημοσιεύεσθαι οὐδὲ τὴν τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ δόξαν ἀνάγραπτον γίνεσθαι.

(2,5) Εἰ μὲν γὰρ τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου εἰκόνα ἐποιοῦμεν, ὄντως ἡμαρτάνομεν· ἀδύνατον γὰρ τὸ ἀσώματον καὶ ἀσχημάτιστον καὶ ἀόρατον καὶ ἀπερίγραπτον εἰκονισθῆναι. Καὶ πάλιν· εἰ ἐποιοῦμεν εἰκόνας ἀνθρώπων καὶ ταύτας θεοὺς ἡγοῦμεθα καὶ ὡς θεοῖς ἐλατρεῦομεν, ὄντως ἡσεβοῦμεν. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ποιοῦμεν. Θεοῦ γὰρ σαρκωθέντος καὶ ὀφθέντος ἐπὶ τῆς γῆς σαρκὶ καὶ ἀνθρώποις συναναστραφέντος δι' ἄφατον ἀγαθότητα καὶ φύσιν καὶ πάχος καὶ σχῆμα καὶ χρῶμα σαρκὸς ἀναλαβόντος τὴν εἰκόνα ποιοῦντες οὐ σφαλλόμεθα· ποθοῦμεν γὰρ αὐτοῦ ἰδεῖν τὸν χαρακτήρα· ὡς γὰρ φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος: «Ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι νῦν βλέπομεν». Καὶ ἡ εἰκὼν δὲ ἕσοπτρόν ἐστι καὶ αἰνίγμα ἀρμόζον τῇ τοῦ σώματος ἡμῶν παχύτητι· πολλὰ γὰρ κάμνων ὁ νοῦς οὐ δύναται ἐκβῆναι τὰ σωματικά, φησὶν ὁ θεῖος Γρηγόριος.

(2,6) Ὡ ἀπὸ σοῦ, φθονερὲ διάβολε, φθονεῖς ἡμῖν ἰδεῖν τὸ τοῦ δεσπότητος ἡμῶν ὁμοίωμα καὶ δι' αὐτοῦ ἀγιασθῆναι καὶ ἰδεῖν αὐτοῦ τὰ σωτήρια πάθη καὶ θαυμάζειν αὐτοῦ τὴν συγκατάβασιν καὶ θεωρεῖν αὐτοῦ τὰ θαύματα καὶ ἐπιγινώσκειν καὶ δοξάζειν αὐτοῦ τὴν τῆς θεότητος δύναμιν. Φθονεῖς τοῖς ἀγίοις τῆς παρὰ θεοῦ δεδομένης αὐτοῖς τιμῆς. Οὐ θέλεις ὄρα ἡμᾶς τὴν αὐτῶν δόξαν ἀνάγραπτον καὶ ζηλωτὰς γενέσθαι τῆς αὐτῶν ἀνδρείας καὶ πίστεως. Οὐ φέρεις τὴν ἐκ τῆς εἰς αὐτοὺς πίστεως προσγενομένην ἡμῖν σωματικὴν τε καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν. Οὐ πειθόμεθά σοι, δαῖμον φθονερὲ καὶ μισάνθρωπε. Ἀκούσατε, λαοί, φυλαί, γλώσσαι, ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδες, πρεσβύτει, νεανίσκοι καὶ νήπια, τὸ ἔθνος τῶν χριστιανῶν τὸ ἅγιον· Εἴ τις εὐαγγελίζεται ὑμᾶς, παρ' ὃ παρέλαβεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία παρὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων πατέρων τε καὶ συνόδων καὶ μέχρι τοῦ νῦν διεφύλαξε, μὴ ἀκούσητε αὐτοῦ μηδὲ δέξησθε τὴν συμβουλήν τοῦ ὄφρα, ὡς ἐδέξατο Εὐὰ καὶ ἐτρύγησε θάνατον. Κἂν ἄγγελος, κἂν βασιλεὺς

εὐαγγελίζεται ὑμᾶς, παρ' ὃ παρελάβετε, κλείσατε τὰς ἀκοάς· ὁκνῶ γὰρ τέως εἰπεῖν, ὡς ἔφη ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Ἀνάθεμα ἔστω», ἐκδεχόμενος τὴν διόρθωσιν.

(2,7) Ἀλλὰ λέγουσιν οἱ μὴ ἐρευνῶντες τὸν νοῦν τῆς γραφῆς, ὅτι εἶπεν ὁ θεὸς διὰ Μωσέως τοῦ νομοθέτου· «Οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ.» καὶ διὰ Δαυὶδ τοῦ προφήτου· «Αἰσχυνθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς οἱ ἐγκαυχώμενοι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν», καὶ τοιαῦτα πολλὰ ἕτερα. Ὅσα γὰρ ἂν ἐκ τῆς θείας γραφῆς καὶ ἐκ τῶν ἁγίων πατέρων προενέγκωσι, τῆς αὐτῆς ἐννοίας εἰσί.

Τί οὖν ἡμεῖς φαμεν πρὸς ταῦτα; Τί ἄλλο εἰ μὴ τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου τοῖς Ἰουδαίοις εἰρημένον «ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς»; Καλὴ γὰρ ἡ τῶν γραφῶν ἔρευνα. Ἄλλ' ἐνταῦθα νουνεχῶς προσέχετε. Ἄδύνατον, ὦ ἀγαπητοί, θεὸν ψεύσασθαι· εἷς γὰρ ἔστι θεός, εἷς νομοδότης παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης ὁ πάλαι λαλήσας πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ υἱῷ. Προσέχετε τοίνυν μετὰ ἀκριβείας. Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος ἐστί. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ἀπεφήνατο· «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις.» Ὅρα, ὅτι πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ἐλάλησεν ὁ θεός. Ὡσπερ γὰρ ἐπιστήμων ἰατρός οὐ τὸ αὐτὸ εἶδος πᾶσι δίδωσιν πάντοτε, ἀλλ' ἐκάστῳ τὸ ἐπιτήδειον παρέχει καὶ πρόσφορον φάρμακον διακρίνων καὶ χώραν καὶ νόσον καὶ ὥραν τουτέστι καιρὸν καὶ ἔξιν καὶ ἡλικίαν· καὶ τῷ μὲν νηπίῳ ἕτερον, τῷ δὲ τελείῳ κατὰ τὴν ἡλικίαν ἕτερον· ἄλλο τῷ ἀσθενεῖ καὶ ἄλλο τῷ ὑγιαίνοντι, καὶ ἐκάστῳ τῶν ἀσθενούντων οὐ τὸ αὐτό, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔξιν καὶ τὴν νόσον· καὶ ἄλλο τῷ θέρει καὶ τῷ χειμῶνι ἕτερον, μετοπώρω τε καὶ ἔαρι, καὶ ἐν ἐκάστῳ τόπῳ κατὰ τὴν τοῦ τόπου ἐπιτηδειότητα. Οὕτω καὶ ὁ ἄριστος τῶν ψυχῶν ἰατρός τοῖς ἔτι νηπίοις καὶ ἀρρωστοῦσι τὴν πρὸς εἰδωλολατρείαν νόσον καὶ τὰ εἶδωλα θεοῦς ἡγουμένοις καὶ ὡς θεοῖς αὐτοῖς προσκυνοῦσι καὶ ἀθετοῦσιν τὴν τοῦ θεοῦ προσκύνησιν καὶ τὴν αὐτοῦ δόξαν τῇ κτίσει προσάγουσιν ἀπηγόρευσε τοῦ ποιεῖν εἰκόνας. Θεοῦ μὲν γὰρ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀοράτου καὶ ἀύλου καὶ μήτε σχῆμα μήτε περιγραφὴν μήτε κατάληψιν ἔχοντος ἀδύνατον ποιεῖν εἰκόνα· πῶς γὰρ τὸ μὴ ὁραθὲν εἰκονισθήσεται; «Θεὸν δὲ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς, αὐτὸς ἐξηγήσατο.» καὶ «οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται», ἔφη ὁ θεός.